

ХАР ТАМХИ, МАНСУУРУУЛАХ БОДИСТОЙ ХОЛБООТОЙ ГЭМТ ХЭРГЭЭС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ ЗАРИМ АСУУДАЛ

Ш.Чулуун
ХСИС-ийн ЦС-ийн ЦЭЗТ-ийн ахлах
багш, докторант, цагдаагийн хошууч

Мансууруулах төрлийн бодис гэдэг нь байгальд зэрлэг байдлаар ургадаг олсны ургамал, намуу цэцэг, мексикийн мөөг, кокийн бут зэргийг хамруулан ойлгох бөгөөд эдгээр мансууруулах үйлчилгээтэй түүхий эдийг химийн урвалд оруулах, нийлэгжүүлэх буюу синтетик хэлбэрт оруулснаар цэвэр кокайн, герин буюу дэлхий нийтээр хэлж хэвшсэн “Хар тамхи”-ыг гарган авдаг байна. Бусад хар тамхи, мансууруулах бодисын бүх төрлүүдийг дээрх кокайн, героиноос гарган авдаг ба түүнээс гаргаж авсан бусад бодисоор анагаах ухаанд олон төрлийн тайвшруулах, өвчин намдаах зэрэг эм, тариа үйлдвэрлэхэд ашиглаж байна.

Сая сая хүнийг хар дарсан зүүд шиг харанхуйн дунд уусгагч хар тамхины бараан мөр дэлхий даяар аалзны тор шиг хүрээгээ тэлсээр байна. Тамхи таван нас хорооно гэдэг байхад тунг нь хэтрүүлбэл үхлийн аюултай гэгддэг хар тамхи тав бус тавин насыг тань аваад зогсохгүй там шиг амьдралд таныг унагаж байна.

Хар тамхи нь хүний бие эрхтэнд архи, тамхинаас 60 дахин илүү шарталт өгдөг хортой бодис юм. Энэ нь хүний сэтгэцэд нөлөөлж улмаар сэтгэцийн хамааралтай болгодог. Хүнийг сэргээгээд, тайвшруулаад, солиоруулдаг. Дараа нь холимог болж эргээд гутранги үзэлтэй болгодог байна.

Хар тамхи нь төв мэдрэлийн системийг өдөөгч үйлчилгээтэй бөгөөд хэрэглэсэн хүн сэтгэцийн өвөрмөц үйлчлэлд нь татагдан, маш хурдан хугацаанд түүний хамааралд орж, дахин хэрэглэсээр дон тусдаг.

Удаан хугацааны хэрэглээний дүнд турж эцэж, арьс шаргалтаж, идээт бижрүүнүүд гарч, судасны хана хатуурч, цусны бөөмөнд бижрүү үүсч, нойргүйтэж, ядаргаа, стресст орж, бэлгийн сулралд ордог. Мөн сэтгэхүйн чадвар нь эрүүл хүнийхээс доогуур түвшинд хүрч, эцсийн дүн шууд үхэлд хүргэдэг.

Дэлхийн улс орнуудын хэмжээнд **15-64** насны **230 сая** хүн хар тамхи, мансууруулах бодис хэрэглэж байгаагаас 27 сая орчим нь тогтмол хэрэглэдэг. Үүнээс **200 орчим сая** хүн каннабис, **15** орчим сая хүн амфетамин, **15,9 сая** хүн опиум /героин/, **13,7 сая** хүн кокаин хэрэглэдэг гэсэн судалгаа гарсан байна.¹

Монгол улс нь газар зүйн байршлын хувьд мансууруулах бодис буюу хар тамхины хэрэглээгээр эхний байруудыг эзэлдэг хоёр том улсын хооронд оршдог. Анх 1990-ээд оноос хар тамхины хэрэг манай улсад гарч эхэлсэн бөгөөд 11 гэмт хэрэг бүртгэгдэж байжээ.

Тэгвэл манай улсын хэмжээнд хар тамхи байнга хэрэглэдэг хүний тоо **1999** онд 45, **2000** онд 50, **2002** онд 170, **2006** онд 410, **2013** онд 561 хүн хар тамхи, мансууруулах бодис хэрэглэдэг гэж бүртгэгдсэн байна. Энэ бол зөвхөн судалгаагаар илэрсэн хэрэглэгчдийн тоон үзүүлэлт юм. Нэг хүний цаана 4 хэрэглэгч байдаг гэсэн эрдэмтдийн тооцоо байдаг. Тэгэхээр үүний цаана 2000 гаруй хэрэглэгч байна гэж тооцож болохоор байна.

Хар тамхи, мансууруулах бодисыг хэрэглэх хүүхэд залуусын тоо өдөр бүр нэмэгдэж байна. Энэ талаар үндэсний хэмжээнд хийгдсэн тодорхой судалгаа одоогоор гараагүй байдаг бөгөөд харин “Хар тамхи, мансууруулах бодисоос иргэдийг хамгаалах нийгэмлэг”-ээс улсын хэмжээнд мансууруулах бодис хэрэглэгчдийн тоо болон голчлон ямар бодис хэрэглэж байгаа талаар судлагааг 2013 онд явуулж байжээ.

Энэхүү судалгаа нь эрүүл мэндийн сангийн санхүүжилтээр хийгдсэн бөгөөд холбогдох төрийн байгууллага хамтраад 100 хэрэглэгчдийн дунд судалгаа хийхэд 49 хувь нь олсны ургамал буюу канабисийг татаж хэрэглэдэг. Бусад нь LCD, экстац, мөс гээд олон төрлийн хар тамхи хэрэглэдэг болохыг тогтоосон байна.

¹НҮБ-ын мансууруулах бодистой тэмцэх албанаас гаргасан 2012 оны тайлан мэдээ

Өмнөх судалгаагаар өвсний болон олсны ургамлыг татаж хэрэглэдэг байсан. Канабисээс гадна хамгийн аюултай нь LCD юм. Энэ нь солиоролд хүргэдэг. Дээрх 100 хүний 28 хувь нь энэ мансууруулагчийг хэрэглэсэн байна. Мөн нэг хүн дунджаар 2-8 төрлийн мансууруулах бодис хэрэглэж үзсэн тоо баримт гарчээ. Энэхүү нөхцөл байдлыг тодруулж асуухад судалгаанд оролцогчид олдцоор нь хэрэглэдэг гэж хариулсан байна.

Манай Улсын иргэд сүүлийн жилүүдэд дэлхийн олон оронд янз бүрийн шугамаар зорчих нь ихэссэн. Энэ нь манай иргэдийн соёл, ахуй амьдралд эергээр нөлөөлж байгаа сайн талтай боловч нөгөө талаас үндэстэн дамнасан зохион байгуулалттай гэмт бүлэглэлийн хууль бус үйл ажиллагаа болох хар тамхи, мансууруулах бодисын хууль бус эргэлтэнд санаатай болон санамсаргүй байдлаар оролцож, гэмт хэргийн золиос болох нөхцлийг бүрдүүлэх гол шалтгаан нь болдог байна.

Дэлхий дээр хар тамхи, мансууруулах бодисын хууль бус эргэлтийн сүлжээ үүсгэн идэвхтэй ажиллаж байгаа **Алтан гурвалжин /Тайланд, Лаос, Мьянмарын хилийн бүс/, Алтан хавирган сар /Афганистан, Пакистан, Ираны хилийн бүс/, Мөнгөн гурвалжин /Колумб, Болив, Перу, Мексикийн хилийн бүс нутаг/, Хар гурвалжин /Нигер, Гана, Кени, Судан, Өмнөд африк/** гэгдэх Африкийн орнуудын гэмт бүлэглэлүүд Төв болон Зүүн өмнөд Азийн орнуудын иргэдийг хар тамхины хууль бус наймаанд элсүүлэх, татан оролцуулах, тээвэрлүүлэх явдал газар авч байна.²

Энэ төрлийн гэмт хэрэгт гол төлөв Зүүн өмнөд Азийн орнуудад сурч буй манай оюутан залуус, биеэ үнэлэгчид, хулгай хийх зорилгоор маршрутаар зорчигч иргэд тээвэрлэгчийн үүргийг гүйцэтгэж байна.

Хар тамхи, мансууруулах бодисын хууль бус эргэлттэй холбоотой гэмт хэрэгт манай иргэд өртөж байгаа шалтгаан нь иргэдийн амьжиргааны түвшин доогуур, энэ талын мэдлэг, мэдээлэл дутмаг, амар хялбар аргаар мөнгө олох хүсэлтэйгээс гадна Зүүн өмнөд Азийн орнуудад визгүй зорчих давуу тал байдаг нь гол хүчин зүйл болж байна.

Манай улсын иргэд энэ төрлийн гэмт хэрэгт холбогдож байгаа шалтгаан нөхцлийг авч үзэхэд дийлэнх хувь нь БНХАУ-д үйлдэгдэж байна. Хил залгаа ӨМӨЗО-ны Эрэн хотод дээрх төрлийн мансууруулах бодисын хэрэглээ газар авсан, манай иргэд байнга зорчдог, биеэ үнэлэгч, хүн худалдаалах гэмт хэргийн хохирогч болсон иргэд энэ төрлийн гэмт хэрэгт хэрэглэгч гэсэн ангилалд байсан бол сүүлийн 2-3 жилийн хугацаанд энэ төрлийн гэмт хэргийн тээвэрлэгч гэсэн ангилалд хамаарах болоод байна.

Олон улсын жишгээр дамжин өнгөрч буй хар тамхины 20 хувь нь тухайн оронд үлддэг гэсэн судалгаа байдаг бөгөөд одоогийн байдлаар манай улсаар хэдий хэмжээний мансууруулах үйлчилгээтэй эм, бэлдмэл, бодис дамжин өнгөрч байгааг гаргасан судалгаа тоо баримт өнөөдрийг хүртэл байхгүй байна.

Эхэн үедээ зөвхөн цөөн тооны иргэд хар тамхи, мансууруулах бодисыг хэрэглээний журмаар /хагас нийлэгжүүлэх аргаар гаргаж авсан мансууруулах бодис/ бага хэмжээгээр хууль бусаар нэвтрүүлэх байдлаар үйлдэгдэж байсан бол өнөөдөр уг гэмт хэрэг үйлдэгчид нь ашиг орлогын үндсэн эх үүсвэр болгох зорилгоор тээвэрлэж, зарж борлуулах гэмт хэргийг үйлдэх болсон болсон байна.

Энэ төрлийн хууль бус үйл ажиллагаа эрхэлдэг зохион байгуулалттай гэмт бүлэглэлүүдийн зүгээс манай иргэдийн Зүүн өмнөд Азийн орнуудад визгүй зорчих боломжтой байдал, гэнэн итгэмтгий зан, амар хялбар аргаар мөнгө олох зэрэг сул талуудыг нь ашиглан хууль бус эргэлтэнд татан оруулж байгаад цаашид хууль хяналтын байгууллага анхаарч энэ тал дээр холбогдох арга хэмжээг авч ажиллах шаардлага зүй ёсоор тулгарч байгааг харуулж байна.

Бусдын дайвар ачааг гаалиар тээвэрлэснээр санаатай болон санамсаргүй байдлаар хар тамхи, мансууруулах бодис тээвэрлэгч болж болзошгүй тул гадаад улс, ялангуяа БНХАУ, БНСУ, Сингапур, Малайз, Макао, ОХУ, АНУ, Европын холбооны улс оронд зорчихдоо бусдын дайвар ачаа тээшийг аль болох авахгүй байх шаардлагатай байна. Авсан тохиолдолд доторх зүйлсийг сайтар шалгаж үзэх, сонор сэрэмжтэй байх нь энэ төрлийн гэмт хэргийн хохирогч болохоос урьдчилан сэргийлэх чухал алхам болох юм.

²[www.gia.gov.mn/тагнуулын ерөнхий газар/](http://www.gia.gov.mn/тагнуулын_ерөнхий_газар/)

2013 оны байдлаар гадаад улсад 4 /эрэгтэй-1, эмэгтэй-3/ иргэн энэ төрлийн гэмт хэрэгт холбогдсон бол дотоодод 74 холбогдогчтой 34 хэрэг бүртгэгдээд байна. 2014 он гарсаар 27 холбогдогчтой 12 хэрэг бүртгэгдсэн байна.

2014 оны эхний хагас жилийн байлаар энэ төрлийн гэмт хэргийн улмаас гадаад улсад 37 иргэн ял эдэлж байгаагаас эмэгтэй 15, эрэгтэй 21 байна. Үүнийг ял шийтгэлээр нь ангилж үзвэл хугацаагүй хорих ялаар 9, хорих ялаар 22, цаазаар авах ялаар 5 иргэн тус тус шийтгэгдсэн байна.

Дээрх тоо баримт бусад орнуудынхтай харьцуулахад харьцангуй цөөн мэт харагдаж байгаа боловч олон улсын жишгээр 1 хэргийн ард 10 тохиолдол байдаг гэж үзвэл энэ төрлийн гэмт хэргийн нөхцөл байдал хүндрэх төлөв байдал ажиглагдаж байна.

Гадаадын улс оронд хураан авсан мансууруулах бодисыг цаашид ямар нэгэн зориулалтаар ашиглахыг эрүүгийн болон холбогдох хууль тогтоомжоор хориглосон байдаг учир шатааж устгадаг аргыг хэрэглэдэг байна.

Ингэхдээ зориулалтын уурын зуух аль эсвэл өндөр температур бүхий уурын зуух, төмөр хайлуулах үйлдвэрийн галт тогоонд хийж шатааж устгах ажиллагааг гүйцэтгэдэг.

Мөн тухайн хар тамхи, мансууруулах бодисыг шатааж буй хүний эрүүл мэнд, сэтгэцэд нөлөөлж болох учир устгалын ажлыг гардан хийх хүн нь эмчийн үзлэгт хамрагдан шинжилгээ өгсөн байх мөн хорт хийн баг, түлэгдэхээс хамгаалсан тусгай зориулалтын хувцас, өмсгөлтэй байх гэх зэрэг шаардлагыг үйл ажиллагаандаа баримтлан ажилладаг байна.

Харин манай улсад эрх бүхий байгууллагын төлөөлөл оролцсон /цагдаа, прокурор, мөрдөн байцаагч, шүүхийн байгууллагын холбогдох албаны хүмүүс/ комисс гарч хураагдсан хар тамхи, мансууруулах бодисын устгалын ажлыг хийдэг байна.

Тухайлбал: 2013 онд **Баянзүрх дүүргийн шүүхээс** 2.27 кг, тэрбум гаруй төгрөгөөр үнэлэгдэх хар тамхийг устгалд оруулсан байна. Ингэхдээ тусгай зориулалтын байр, техник хэрэгсэл байхгүй тул тус комиссын бүрэлдэхүүн хүний хөл хөдөлгөөн байхгүй, эзгүй хээр газрыг сонгон авч тус арга хэмжээг зохион байгуулсан байна. Энэ нь зориулалтын тоног төхөөрөмж, байр савтай болохыг анхааруулсан бодит нөхцөл байдал явдал болсон юм.

Манай улсадсэтгэхүйн болон мансууруулах бодист донтох эмгэгтэй хүмүүсийг эмчлэх оношлогоо эмчилгээг мэргэжлийн байгууллага зохих журмын дагуу хийж байна.

Эмчилгээний гол арга нь сэтгэл засал, хордлого тайлах эмчилгээ хийдэг. Харин тухайн хүн өвчнөө хүндрүүлэх юм бол хавдраас ялгаагүй, эцсийн шатандаа орвол эмчилгээний үр дүнд сөргөөр нөлөөлдөг байна.

Хар тамхи хэрэглэснээр хүний эрүүл мэнд, бие бялдрын хувьд донтох эмгэг буюу хараат болдог. Өөрөөр хэлбэл хар тамхи хүний биед бүхэлд нь үйлчилж хордуулдаг байна.

Дэлхийн эрүүл мэндийн бусад байгууллагуудад ч эм, эмчилгээний төрөл бус донтох эмгэгийг эмчлэх нь харьцангуй бага байдаг бөгөөд тавхан хувийн үр дүнтэй байдаг гэсэн тооцоо байдаг байна.

Сэтгэцийн эрүүл мэндийн үндэсний төвийн лабораторид хар тамхи мансууруулах бодисын 7 төрлөөр оношлогоог хийж ингэхдээтестийн аргыг үйл ажиллагаандаа ашигладаг байна.

Хар тамхи, мансууруулах бодисын хор уршиг:

Сүүлийн 14 жилийн хугацаанд 12 хүн нас барсан. Үүний 2 хүн нь морфений тунг хэтрүүлсэн болонхугацаа дууссан морфен хэрэглэснээс нас барсан байна. Ер нь хар тамхи хэрэглэсэн цагаасаа 2-12 жилийн дотор л нас барж байна³гэсэн тоо гарчээ.

Монгол улсын хууль, хяналтын байгууллага нь хар тамхи, мансууруулах бодистой холбоотой гэмт хэрэг, зөрчил болон бусад ажиллагааг шалгаж шийдвэрлэхдээ олон улсын гэрээ конвенц болон дотоодын хууль тогтоомж, эрх зүйн бусад актыг удирдлага болгон алба, үйл ажиллагаандаа мөрдлөг болгон ажиллаж байна.

Тухайлбал:НҮБ-аас 1961 онд баталсан Мансууруулах бодисын тухай конвенцид 1990 онд,НҮБ-аас 1971 онд баталсан сэтгэцэд нөлөөлөх бодисуудын тухай конвенцид 1999 онд, НҮБ-аас 1988 ондбаталсан “Мансууруулах болон сэтгэцэд нөлөөлөх бодисуудын хууль бус эргэлтийн эсрэг конвенцид 2001 онд тус тус нэгдэн оржээ.

Мөн аюулын харанга дэлдэж буй хар тамхи, мансууруулах бодистой тэмцэх ажилд Монгол улсын Ерөнхийлөгч Ц.Элбэгдорж онцгой анхаарч энэхүү ажлын хүрээнд “Үндэсний хөтөлбөр” боловсруулж түүний хэрэгжилтийг ханган ажиллаж байна.

Дээр дурдсан нөхцөл байдлаас улбаалж дараах саналыг дэвшүүлж байна.

- “Мансууруулах эм, сэтгэцэд нөлөөт бодисын эргэлтэд хяналт тавих тухай хууль”-ийг шинэчлэн найруулж өнөөгийн нийгэмд тулгарч байгаа хүндрэл бэрхшээлийг зохицуулж чадахуйц хууль эрх зүйн таатай орчинг бүрдүүлэх
- Хууль, хяналтын байгууллагын хар тамхи, мансууруулах бодисыг шалгах, илрүүлэхэд ашигладаг албаны техник хэрэгслийг шинэчлэн дэвшилтэт шинэ технологийг үйл ажиллагаанд нэвтрүүлэх
- Алба хаагч, ажилтнуудын мэдлэг боловсролыг дээшлүүлэх зорилгоор давтан болон мэргэшүүлэх сургалтыг үе шаттайгаар зохион байгуулах, ингэснээр энэ төрлийн гэмт хэргийн илрүүлэлтэнд ахиц гарах
- Хөгжингүй болон өндөр хөгжилтэй гадаад орнуудын тэргүүн туршилгыг судлах улмаар дотоодын албаны үйл ажиллагаанд нэвтрүүлэх
- Хар, тамхи мансууруулах бодистэй тэмцэх чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулдаг төрийн бус байгууллагуудад бүх талын дэмжлэг туслалцаа үзүүлэх,төр хамтарч ажиллах
- Иргэн, хуулийн этгээдийг энэ төрлийн гэмт хэргийн хор уршиг, учирч болох эрсдлээс урьдчилан сэргийлэх талаар тодорхой мэдлэг, мэдээлэлтэй болгох
- Төрийн байгууллагуудын хооронд хар, тамхи мансууруулах бодистой холбоотой мэдээллийн санг ашиглах байдал хангалтгүй байна. Хууль хяналтын байгууллагуудын дүн мэдээ зөрдөг, мэдээ, тайланг харилцан солилцох тогтолцоо сайн бүрдээгүй байна. Иймд дээр дурдсан байгууллагууд ажлын уялдаа холбоогоо сайжруулан мэдээллийн сангийн электрон сүлжээг ашиглаж эхэлбэл цаашид хяналтын тогтолцоо сайжрах нөхцөл бүрдэнэ.

³“Хар тамхи мансууруулах бодисоос иргэдээ хамгаалах нийгэмлэг”-ийн судалгаа